

Transkribering avsnitt 104

INFORÖST: Vi på Specialpedagogiska skolmyndigheten arbetar för att alla barn, elever och vuxenstuderande, oavsett funktionsförmåga, ska nå målen för sin utbildning. I podden Lika värde förklarar, fördjupar och diskuterar vi specialpedagogik och ger goda råd till dig som arbetar i eller har barn som går i förskolan och skolan. Om du vill veta mer om SPSM och vilket stöd vi erbjuder, gå in på vår webbplats spsm.se och följ oss i sociala medier. Fler avsnitt av podden Lika värde hittar du på spsm.se och där poddar finns.

SARA: Vi på SPSM har emellanåt kontakt med skolpsykologer runt om i Sverige som tycker att det är svårt att utreda en elevs kognitiva förmåga och eventuell intellektuell funktionsnedsättning när eleven har språkstörning. Det här kan också vara svårt när det gäller andra diagnoser, till exempel autism eller ADHD. Och det är viktigt att de här psykologiska utredningarna och bedömningarna blir rätt eftersom det bland annat handlar om vilken skolform som passar bäst för eleverna. Jag heter Sara Hamrén Håkansson och är kommunikator på SPSM. Och med mig i det här samtalet har jag två psykologer som arbetar med just sådana här utredningar. Det är Anna Karin Grahn Ekstrand och det är Helena Reuterdahl. Ni är varmt välkomna och jag ber er att presentera er själva lite närmare.

ANNA-KARIN: Ja, tack för att vi, vi får komma. Jag heter Anna Karin Grahn Ekstrand, jag är specialist i klinisk neuropsykologi. Neuropsykologi, det

handlar om, om relationen mellan hjärnans funktioner och beteende. Och är man specialist i neuropsykologi så innebär det per automatik att du är specialist i utredningsarbete, psykologiskt utredningsarbete. Professionellt så har jag jobbat med lite olika saker. Jag har jobbat väldigt många år som skolpsykolog. Numera så har jag en deltidsanställning på Academedia och på Uppsala Musikklasser, där jag jobbar inom elevhälsans psykologiska insats som det heter. Jag har forskat en del på Mariann Bernadotte Centrum för Institutionen för klinisk neurovetenskap. Handleder psykologer, till exempel i utredningar och har uppdrag i elevhälsoteam på olika friskolor. Utöver det så jobbar jag också som föredragande expert på IVO, alltså Inspektionen för vård och omsorg. Där jag granskar psykologer som har blivit anmälda.

SARA: Ja och du Helena?

HELENA: Ja, Helena Reuterdahl heter jag och arbetar som psykolog på SPSM:s Resurscenter tal och språk. Där arbetar vi bland annat med att göra specialpedagogiska utredningar av barn och elever med grav generell språkstörning. Och en specialpedagogisk utredning från oss, den är, den är alltid tvärprofessionell. Där vi är ett team med specialpedagog, logoped och psykolog. Och vi jobbar tätt tillsammans då. Vi gör utredningen och sen så ger vi skolan pedagogiska rekommendationer kring hur de kan jobba. Så vi utreder elevens individuella förutsättningar, men vi tittar också på grupp- och organisationsnivå. Ibland så vet vi inte på förhand om barnet eller eleven har en generell språkstörning, men vi gör noggranna bedömningar innan. Och är det troligt eller

mycket troligt att barnet har det, då gör vi en utredning.

SARA: Ja, men ni har ju båda stor erfarenhet av sådana här utredningar som vi ska prata om. Och om jag förstått rätt så händer det att skolor tror och nästan är säkra på att en elev har en intellektuell funktionsnedsättning och borde gå i anpassad grundskola. Men sen visar psykologutredningen något helt annat. Det kan till och med visa att det finns kognitiva styrkor. Stämmer den här bilden och hur kan det vara så?

HELENA: Ja, men det stämmer. Vid språkstörning eller bristande språklig förmåga så väcks ofta frågan om det kan vara en bristande generell begåvning som, som är låg. De här eleverna, de kan ha goda icke-verbala förmågor, men de kanske maskeras eller döljs av det här bristande språket. De får inte stöd i att få tillgång till sin begåvning eftersom det är ju så mycket i skolan som handlar om språk. Och det här kan utmana pedagoger ganska mycket att faktiskt lyckas ta till vara på de styrkor som finns, men där inte språket kan användas på samma sätt som med de flesta elever. I våra utredningar så är den här frågeställningen begåvning i relation till språkstörning, den är väldigt, väldigt vanlig. Och ofta så hamnar vi i just svag teoretisk begåvning kombinerat med språkstörning som, som ett resultat. Och det är viktigt att belysa den här generella begåvningen som förutsättning att kunna nå målen.

SARA: Men då måste jag fråga där, du säger svag teoretisk begåvning och du säger inte intellektuell funktionsnedsättning. Varför skillnad?

HELENA: Ja, men det är bra att du frågar. Intellektuell funktionsnedsättning, det är en diagnos som ger eller kan ge rättigheter att läsa enligt anpassad grundskola. Med svag teoretisk begåvning, då ligger man liksom ändå lite i normalområdet men lågt ner. Man har stora kognitiva svårigheter men inte i paritet med en intellektuell funktionsnedsättning. Ja, för inläringen, då är kombinationen språkstörning och låg teoretisk begåvning en större utmaning än om man tänker sig en elev med lindrig intellektuell funktionsnedsättning men med ett språk som utvecklats normalt. Så kombinationen språkstörning och låg teoretisk begåvning, det ger alltså svårigheter i skolan som är i paritet med en IF. Då är det ju lätt att misstolka. Och man behöver göra en noggrann utredning för att veta. Det är svårt som lärare att exakt veta vad, vad det är. Det behövs en utredning för det. Och ibland så kan det faktiskt vara tvärtom också. Att svårigheterna tolkas som att de beror på språkstörningen. Och då missar man att det finns en generellt lägre begåvningsnivå eller också en intellektuell funktionsnedsättning. Lite slarvigt uttryckt så kan man säga att man kan skylla allt på språkstörningen och missar då andra svårigheter.

ANNA-KARIN: Ja, jag tänker ju att det är jättespännande det du pratar om Helena, för jag, det är väldigt, det är en styrka, det ni har på Specialpedagogiska skolmyndigheten där du jobbar, att ni jobbar i team kring utredningen med olika specialistkompetenser.

HELENA: Ja, verkligen.

ANNA-KARIN: Så det blir ju en jättefin helhet i det. Jag kommer in från ett litet annat perspektiv, mer

från elev, psykolog i elevhälsan. Det är ju inte så lätt för lärare att veta vad en elevs svårigheter beror på. Och det är lätt att man landar i det här att: kan det vara en svag begåvning eller en intellektuell funktionsnedsättning? Och därför är det ju viktigt att man kanske jobbar med lite bredd i utredningen. Men jag tänker skolpsykologens primära uppdrag, det är ju att undanröja hinder för lärande. Och det gör man dels med insatser inom ramen för det förebyggande hälsofrämjande arbetet, inom ramen för det som kallas för ledning och stimulans. Att man bidrar till att undanröja hinder för lärande i det sammanhanget. Men samtidigt också när vi gör då, som skolpsykolog uppdrag som jag definierar som hälso- och sjukvård, till exempel när vi gör en individuell psykologisk utredning, då blir ju också en viktig del i det arbetet är att undanröja hinder för lärande. Att utredningen i sig, precis som ni gör Helena, den ska leda till en fördjupad kunskap av eleven och hur just den eleven hindras i sitt lärande. Och en del i det kan ju då vara att kartlägga elevens kognitiva förutsättningar för lärande och ta reda på styrkor och svagheter. Och det är ju så när det gäller de här olika diagnoserna som autism, ADHD, intellektuell funktionsnedsättning. Framför allt ADHD och autism, det är ju symtomdiagnoser. Men med de diagnoserna följer ju oftast inlärningssvårigheter och då kan det vara intressant att ta reda på hjärnan bakom diagnosen. Och när det gäller också de här utvecklingsrelaterade funktionsnedsättningar eller neuropsykiatriska funktionsnedsättningar på en kognitiv nivå så finns det inga typiska testresultatprofiler, utan varje individ har sina

egna kognitiva styrkor och svagheter. På nittiotalet trodde man att man skulle kunna få fram liksom en typisk ADHD-profil, men den liksom finns inte. Så att det viktiga med en utredning tänker jag som neuropsykolog, det är att få en kognitiv funktionsbeskrivning för att se vilka styrkor och svagheter finns för att förstå också vad behöver eleven. Och när det gäller då de här diagnoserna så är det liksom variationen mellan individer är ju större än bland oss som inte har diagnoser. Viktigt syfte med utredningen också att man blir kognitivt medveten. Att eleven förstår sig själv lite bättre, att föräldrar förstår sitt barn bättre, vilka styrkor och svagheter finns och att lärare får en fördjupad förståelse av den här eleven för att kunna också hitta rätt anpassningar. Så vi är inte stöpta i samma form. När det gäller intellektuell funktionsnedsättning vill jag också säga att det är en svår diagnos att ställa. Det är en väldigt utmanande diagnos att ta ställning till. Jag jobbar med utredningar i jättemånga år. Jag tycker just den utredningen är den mest utmanande, speciellt när det rör sig om en lindrig grad av intellektuell funktionsnedsättning. Att det blir utmanande hänger samman med det jag kallar för komorbiditet eller samsjuklighet. Christoffer Gillberg pratar om essen som begrepp och det betyder att har du en diagnos så uppfyller du oftast flera andra diagnoser. Dessutom måste man känna sina testinstrument. Testresultaten fördelar sig längs normalfördelningskurvan, the bell curve. Och det blir väldigt teoretiskt det här nu känner jag. Men ju längre ut på ytterändarna du kommer, desto mer instabila resultat blir det. Men de som ligger i mitten på genomsnittet, de är ganska stabila i sina

resultat. Men det, det finns en osäkerhet ju längre bort från mitten du kommer.

ANNA-KARIN: Men det som gör då när det gäller intellektuell funktionsnedsättning, det är alltså en utmaning utifrån att det är en samsjuklighet. För ju lägre begåvning du har, desto större sannolikhet för att du har en ADHD-problematik. Många med autism uppfyller också kriterierna för en intellektuell funktionsnedsättning. Många med ADHD, det finns en komorbiditet eller samsjuklighet med dyslexi. Och när det gäller språkstörning, nu får du rätta mig om jag fel Helena. Men många som får den diagnosen får den tidigt. Och sen, men sen kommer det också tilläggsproblematik. Så många utav dem som får den diagnosen får andra diagnoser längre fram i utvecklingen, som IF, som ADHD, autism eller dyslexi. Så att det, det är väldigt komplext.

HELENA: Ja men så är det verkligen.

SARA: Jag tolkar som det gäller att ha ett öppet sinne när man gör sådana här utredningar. Man får inte missa något viktigt. Och det låter ju nästan som att varje utredning här är unik.

ANNA-KARIN: Ja, det är helt rätt och det är viktigt i utredningsarbetet att man, man kan ha en grov plan, men sen händer saker i utredningsprocessen som gör att "Oj, det där blev inte riktigt som jag tänkte mig. Oj, fick eleven det här resultatet? Nej, men det här vill jag förstå bättre. Nu vill jag undersöka den här förmågan lite mer." Men när vi gör en psykologisk utredning, när jag kommer in, det jag gör, det är att titta på all pedagogisk dokumentation. Man har diskussioner med

lärare. Jag börjar med att prata med föräldrar också. Vi ramsätter arbetet tillsammans så det blir en tydlig frågeställning och vad utredningen syftar till. Tar också en anamnes, alltså får en beskrivning av elevens utveckling eller barnets utvecklingshistoria inom olika områden. Och sen så när det är möjligt så pratar jag också med eleven och förklarar den här utredningen. Jag brukar fråga när vi ändå gör det här. Har du några frågor och funderingar över dig själv som du vill ha svar på? Och ibland så har de det och ibland har de inte det. Det är vad jag kallar för samarbetsinriktad neuropsykologisk utredning eller collaborative neuropsychological assessment. För det också skapar en motivation hos eleven. Så den blir också delaktig. Och jag ser att eleven ska vara ganska delaktig i utredningsprocessen. Där man kan prata om det man ser i testsituationen med eleven och koppla till elevens vardag.

HELENA: Det är jätteviktigt.

ANNA-KARIN: Ja, och det är ett sätt också att validera ens egna resultat och hypoteser. Så sen så testar jag eleven och jag gör väl säkert som du Helena testar många olika förmågor och inte bara... Jag brukar titta dels på hårddiskens kvalitet, alltså begåvningsnivå, försöker jag få någon typ utav kunna bedöma tillsammans med kognitiv utvecklingsnivå, allmän begåvningsnivå. Sen brukar jag också alltid använda mig en neuropsykologisk analys utav testresultat och det innebär också att jag inte bara använder begåvningsstest, utan jag tittar på andra förmågor också. Och i analysen tittar jag på kanske logisk förmåga, jag tittar på mentalt tempo, jag tittar på verbalt mentalt

tempo, uppmärksamhetsfunktioner, problemlösningsfunktioner, visuellt och verbalt arbetsminne. Jag gör oftast malingering test för att kolla elevens egen motivation.

HELENA: Vad är det för någonting?

ANNA-KARIN: Malingering test är ett sätt att kolla validiteten i dina egna resultat. Om eleven brister i motivation. Det här är sådana test som är så enkla. Så även om du har en intellektuell funktionsnedsättning så finns det liksom en viss sannolikhet att du klarar en viss andel utav de här uppgifterna. Man då märker att en elev brister i motivation, att de är sämre än någon som har en intellektuell funktionsnedsättning. Då påverkar det där validiteten i alla resultat om du inte vill bli testad.

HELENA: Ja, verkligen.

ANNA-KARIN: Ibland kan man ju märka det rent med kvalitativa observationer att någon inte är motiverad. Och sen en del i utredningen är att jag gör väldigt mycket kvalitativa observationer kring hur eleven genomför uppgifter. Om man gör fort och fel eller om man gör, självkorrigerar sig eller om man hoppar över rader eller att man behöver instruktioner upprepade. Eller om man pratar under tiden man testar om allting annat, ställer frågor eller tappar koncentrationen helt. Det är mycket man kan titta på i en utredning. Så en utredning är inte bara att testa och redovisa kvantitativa resultat. För det kan vem som helst göra faktiskt. Jag gör också analyser av elevens inbördes resultat med varandra. I uppgifter då som ställer

högre krav på koncentration och uppmärksamhet och egen planering och organisering. Då kanske blir det väldigt svagt resultat eller lågt resultat. Men när eleven får jobba med en uppgift på färdigplanerat och färdigorganiserat material, då kanske resultatet stiger som en raket. Och då säger det mig att när den här eleven, en hypotes då, när eleven får tydlig planering och organisering, då stärker det elevens förmåga att genomföra uppgifter. Och därför kan man göra samma sak med verbala test. Eller man kan se på processorhastigheten i hjärnan, mental hastighet. Att när eleven har en enkel uppgift som handlar om visuell avsökning, då kanske tempot är normalt. Men sen får man en uppgift som också mäter mentalt tempo, men också ställer krav på skifte i uppmärksamhet. Då kanske processorn går, sjunker. Det går, tar mycket längre tid för eleven. Och då kan man göra intraindividella analyser för att förstå när funkar det, när blir det jobbigare. Och sen får man ju validera det här när man pratar med föräldrar och går igenom resultat eller med personen själv eller med lärare. Är det ert barn jag har träffat? Är det er elev jag har jobbat med? Och då är det oftast, ja, det stämmer precis det du har sett. För jag gör ju bara ett stickprov. Jag kommer inte ner och är allvetande och ska göra min dom, utan jag måste validera mina resultat och observationer och se stämmer de överens. Känner föräldrar igen sitt barn? Och validera också det med övriga data som har framkommit i pedagogiska kartläggningar och så där.

SARA: Gör du sånt med eleven också? Alltså stämmer av med eleven också?

ANNA-KARIN: Ja, men det beror på lite ålder och frågeställning. Är det någon som har en kanske en, en, jag gör ju utredningar på barn som har intellektuell funktionsnedsättning som behöver utredas om igen. Så det, det får man ju också anpassa till barnets ålder. Men det kan man se. Du, jag märker såhär, när du har en enkel uppgift som att du ska säga siffrorna i samma ordning som jag, då klarar du det sämre än när du ska säga dem i omvänd ordning eller baklänges. Är det så för dig att du skärper till dig när det blir lite utmaningar? Eller du jobbar med någonting som du tycker är roligt och du får en bättre koncentration? ”Ja, så är det.” Ja. Men konsekvensen av att skärpa till sig, det är att man blir kognitivt och mentalt utmattad riskerar att bli. Så att ibland så det beror på barnets utvecklingsnivå, men jag försöker involvera eleven så långt det går.

HELENA: Jag tycker det är inspirerande att lyssna på dig Anna-Karin. Och det blir så tydligt också att det du ser i utredningen kan ligga till så bra grund för hur lärarna behöver jobba med den här eleven.

ANNA-KARIN: Och det måste ju vara likadant för dig när du, när ni jobbar med era breda utredningar.

HELENA: Ja, vi försöker få det, få det till det alltid i så hög grad som möjligt. När vi utreder så är vi ju det här teamet med specialpedagog, logoped och psykolog. Vi är ute på skolan i tre dagar och jobbar med eleven under de här dagarna. Vi gör tester, vi observerar mycket och vi pratar mycket med eleven. Bland annat om hur han eller hon upplever sin skolsituation, men också hur det, hur det går i utredningen. Och då använder vi alltid

mycket visuellt material i de samtalen. Vi försöker att anpassa samtalen så att eleven ska få det bra i, i den situationen och kunna uttrycka sig. Och så letar vi efter styrkor hos eleven och vi letar efter det som blir svårt. För eleven precis det du berättar som du gör i dina utredningar Anna-Karin. Och så strävar vi alltid efter att göra utredningen så terapeutisk som möjligt. Att eleven själv känner att han eller hon har det bra i den här situationen, får lära känna sig själv bättre och förstå sig själv bättre.

ANNA-KARIN: Det är jätte viktigt.

HELENA: Det är ju det. Även om man har korta insatser som skolpsykolog så är det så viktigt att göra det bra.

ANNA-KARIN: För min erfarenhet är att många elever, vi träffar ju elever som har svårigheter, som har utmaningar i skolan. Och de har oftast väldigt mycket automatiskt negativa tankar om sig själv. Väldigt vanligt att de ser sig själv som dumma, att de skuldbelägger sig själva, att det är deras fel. Och bara det, en utredning handlar ju inte bara att plocka fram svårigheterna, utan också så viktigt att se när det funkar.

HELENA: Men det är inte bara viktigt för eleven, det är också viktigt för lärarna. För lärarna har fått kämpa så länge ofta och kan också gå med den där negativa automatiska tankarna att-

ANNA-KARIN: Just det

HELENA: Man stänger sig blodig och man ser ingen utveckling hos eleven. Och då är det jätte viktigt också att bekräfta att du gör rätt,

du är på rätt väg. Men vi behöver skruva på det eller

ANNA-KARIN: Ja

HELENA: Testa så här i stället. Så det är viktigt också lärarna känner att det är bra för dem i en sådan här utredning.

ANNA-KARIN: Jag tänker bara för att flika in lite grann Helena.

HELENA: Ja gärna.

ANNA-KARIN: Jo, men jag tänkte att efter en utredning, det gör ju ni också. Jag tycker att som psykolog, många tycker att pedagoger, finns en risk för att man kommer in som den stora specialisten som ska tala om för andra vad de ska göra.

SARA: Komma med ett facit.

ANNA-KARIN: Komma med ett facit, så här, gör så här. Men jag tycker det är oerhört viktigt att ha respekt för lärarkompetensen. Och jag har brottats igenom åren med hur ska jag föra tillbaka resultaten på ett bra sätt? Och min lösning, jag säger inte att det är den rätta lösningen, men jag tycker det, och det här har jag liksom utformat med stöd utav specialpedagoger och haft diskussioner med dem. För det har ju blivit så här, om en psykolog säger att vi ska göra så här och så här. Men det sa jag ju inte, det var inte det jag menade. Då blir, då försöker jag i utlåtandet, för jag skriver ju en rapport sedan, eller psykologiskt utlåtande. Och min rekommendation där, det syftar egentligen till att stärka samarbete mellan lärare och elev och med föräldrar också. Där man kanske ska ha regelbundna möten där man sätter mål. För att då oftast är det ju så

att eleven har behov av olika former av stöd. Men till hjälp i det arbetet så kan man ta tillvara det jag kallar för viktigbrevet som eleven får. Så blir hans eller hennes egna lilla utlåtande. Och det viktigbrevet ska man ge till viktiga personer som behöver förstå vad jag klarar bra och vad jag kan behöva för hjälp i skolan för att det ska fungera bättre.

SARA: Du menar att det är ett brev som eleven själv kan...

ANNA-KARIN: Ja kan han ge till sin mentor eller sin lärare. Och då brukar det vara så att du har gjort den här utredningen och så förklarar jag vad det är till för. Det här är du bra på, det här funkar bra för dig. Så är det lite punkter. Allt ska vara väldigt positivt. Det här kan du behöva hjälp med i skolan. Och nu brukar det bli lite väl mycket punkter. Men tanken är inte att man ska följa det, utan tanken är att man ska i dialog med eleven. För det är ju så här, när eleven tycker någonting är kul och intressant eller kanske lite utmanande, då har man inga större problem. Nej men när det inte är kul och det väcker ingen lust och intresse, då blir det mycket svårare att genomföra. Och det innebär ju att när det gäller då vad eleven behöver, så beror det ju på vilka kognitiva krav som ställs på eleven i den här uppgiften i kombination med hur intressant och roligt det är. Och då kan man titta på det här viktigbrevet. Ja men nu ska vi jobba med, vad vet jag, industrialismen. Och eleven tycker väl kanske inte historia är det roligaste ämnet. Då kan man liksom titta, vad kan vi plocka ur det här viktigbrevet nu och lägga en plan för? Det handlar ju om att skapa relation, att skapa också jobba på sikt med att man ska bli mer kognitivt medveten om sig själv och vad man

behöver. Så det är ett stöddokument och mycket av det här i det här viktigbrevet. För det gäller att vara lite hjärnsmart som pedagog. Man behöver inte jobba med liksom individuellt, utan mycket av det kan man lägga på gruppnivå för att tydliggöra. Så det gäller ju även dina, de elever du träffar. Mycket insatser kanske kan jobbas i den tillgängliga lärmiljön för att tydliggöra. För det som gagnar de elever som har svårt, det gagnar de flesta.

HELENA: Jag håller med den här återföringen av utredning är jätteviktig till, till elev framför allt, men också till skola. Så det lägger vi också, ja men mycket krut på. Vi brukar göra en bok till eleven där det står, ja men om resultatet, vad som var bra och vad som var svårt. Och också en beskrivning av om det blir någon diagnos, av den diagnosen. Också vilka tips som vi har gett till lärarna står i den. Och så alltid mycket bilder. För man, man behöver också lära eller leva som man lär. Vi säger ju att, att visuellt stöd, visuellt stöd och då, då gäller det att ha det själv också, både till lärare och till eleven. Jag upplever att eleverna som vi utreder, de känner sig verkligen sedda och har haft det bra under, under utredningen och blivit bekräftade. Så även att, att bekräfta svårigheter gör att en elev känner sig sedd.

SARA: Det är jätteintressant att höra er [skratt], er diskussion här. Och vikten av att få med eleven, att den känner igen sig i utredningen och vad man kommer fram till och så. Men om vi kommer tillbaka till det här med kognitiva styrkor. Och att de kan vara svåra att få syn på när de kombineras då med det som vi har pratat om här, språkstörning eller

autism eller ADHD. Finns det något som skolpsykologer eller andra inom elevhälsan behöver tänka på när de gör utredningar?

HELENA: Ja, det kan det finnas. Jo, men det är mycket att tänka på. Men det jag spontant tänker, det är att vi är så vana vid att se varandras kompetenser utifrån hur vi pratar. Och inte minst så är det så i skolan också. Även om medvetenheten och kunskapen har ökat enormt mycket kring till exempel språkstörning, men också inom andra diagnoser inom NPF. Men är då språket så mycket sämre hos en person så är det, det är lätt att uppfatta den som att den kan mycket mindre än vad den faktiskt gör. Jag har ett exempel från en observation som jag gjorde i en klass. Jag var på ett skolbesök och skulle titta på en specifik elev. Den här eleven hade läraren beskrivit så här: ”Han lär sig absolut ingenting och kan ingenting om det som jag undervisar om. Jag förstår inte varför han ska vara i min klass.” Och det kan ju låta hårt, men jag tror att det här, det här var bara ett uttryck av frustration hos läraren. En jätteduktig pedagog. Det var en mycket, mycket tyst kille som, ja men han satt mest och tittade ner i bänken. Undervisningen den här dagen handlade om de nordiska länderna och specifikt om Norge. Så ställer hon frågan om det är någon i klassen som vet vem Edvard Munch var. Det var ingen som räckte upp handen och ingen sa någonting. Däremot så får jag syn på den killen som jag är där för att observera att han tog upp sina händer till kinderna och gapade. Med all tydlighet så visade han att han visste precis vem Edvard Munch var och hans berömda tavla Skriet. Han påkallade ingens uppmärksamhet när han

gjorde det här. Han gjorde det för sig själv, bara. Jag tror han hade gett upp att det var ingen som trodde att han skulle kunna det här. Och jag måste erkänna att jag hade inte heller förväntat mig det. Så det var ju fantastiskt att få se.

ANNA-KARIN: Men då blir jag lite nyfiken. När du berättar det här för läraren, hur reagerar hon eller han?

HELENA: Ja, först så är det ju lite taggarna utåt att det är inte möjligt. Och den reaktionen kan vi få när vi har haft våra samtal med många elever som har berättat saker för oss. Och just det här att vi har använt väldigt mycket visuellt material. Så frågar lärarna: ”Men hur, hur fick ni eleven att berätta allt det här?” Och då är det just att man tittar på lite annat sätt eller möter eleven på ett annat sätt utifrån de förutsättningar som eleven själv har.

SARA: Men det här med, och jag tänker på när du var med vid den här situationen och att upptäcka hur en elev kommunicerar då. Då kanske man behöver stöd som lärare. Att man inte, man mäktar inte med det samtidigt som man håller på att undervisar kanske i klassen. Men att, att ha någon annan som bara observerar måste ju vara en, vara en stor hjälp i det när man ska försöka få fatt i det.

HELENA: Ja, men man kan få upp ögonen för saker i alla fall som man inte har hunnit se själv.

SARA: Men det här med att upptäcka kognitiva styrkor, hur ser du på det?

HELENA: Det är ju jättespännande. Det är de där guldkornen som... Det var någon som uttryckte det förut som jag tog till mig att, att vara psykolog, det är att vara guldgrävare.

Och att just att leta efter de där styrkorna, efter guld. Det är ju jätteroligt. Jag tycker att jag får bra information också när jag gör utredningar genom att vad menar logopeden och specialpedagogen gör sina undersökningar och tester med eleven? Då kan jag sitta lite bakom och se vad händer? Ja, göra en observation. Och att göra de här utredningarna på ett dynamiskt sätt som du var inne på tidigare Anna-Karin, att under utredningens gång upptäcker man vilka förutsättningar eleven har. Och efter det så ändrar man sin, sin testning eller sin utredning. Och det där är ju just när man ser här, här har vi något. Att gräva lite djupare i det och vad står det här för? Och det kan gälla ja men styrkor särskilt då. För det underlättar ju om det finns styrkor som vi kan bygga på.

ANNA-KARIN: Jag gjorde en utredning här för en period sedan och en flicka på mellanstadiet och då körde jag lite inläring- och minnestest från Nepsy för jag var lite nyfiken. Jag blev lite nyfiken på henne och ville förstå bättre. Och då var det så tydligt när hon bara fick en uppgift som typ går ut på att du får informationen en gång. Sen ska du minnas den ganska direkt efter och sen ska du minnas den, ta fram informationen efter en halvtimme, tjugo minuter, en halvtimme. Ja, hon minns ganska bra i det här direkta. Men sen efter en halvtimme var det borta. Eller borta, det var mycket signifikant försämrad prestation. Men däremot uppgifter som också var inläring och minne men som gav utrymme för att öva ett antal gånger. Då såg man att när hon fick jobba på det sättet, då stärktes hennes minnesfunktioner så hon mindes det mycket bättre efter en halvtimme.

Och det säger någonting om hennes pedagogiska behov. Vad viktigt det är för henne jämfört med andra i samma ålder som man jämför med. För henne var det inte bra att inte få tillräcklig-- Inte få någon repetition alls. Det var liksom nödvändigt. Och kan man förstå det? Det är ju jätteviktig pedagogisk information.

SARA: Men när man då har hittat elevens styrkor, hur kan skolan då ta vara på de här styrkorna?

HELENA: Ja men precis, det, det viktiga är ju inte att vi ser styrkorna, utan det är ju att skolan ska kunna använda dem och använda våra utredningar. Och ibland så kan vi höra att lärare och andra säger att men eleverna kan inte visa vad de kan utan att använda språket. Att det inte, det finns inte metoder för det. Och det här synsättet skulle jag vilja utmana. Och då är det roligt, det är så roligt att få jobba tätt tillsammans med skickliga lärare som, som gör verkstad, som gör pedagogik av det här. De här kognitiva förutsättningarna som, som vi beskriver då.

ANNA-KARIN: Den stora utmaningen, ursäkta att jag avbryter. Ja, men jag tänker det jag gör, det är ju som pedagog. Utifrån den här elevens behov, hur gör jag uppgifter, instruktioner tillgängliga för eleven? Och hur ska jag göra, liksom skapa förutsättningar för eleven att visa? Hur visar eleven sin kunskap?

HELENA: Precis, och där är det ju jätteviktigt att man måste få visa kunskapen på samma sätt som man har lärt in.

ANNA-KARIN: Exakt så. Hundra procent.

HELENA: Och där kan vi också visa om man under utredningen har gjort en inlärnings-session över de här tre dagarna till exempel. Och visa att eleven kan också visa de här kunskaperna som, som den har lärt sig. Det gör också pedagogerna mer sugna på att testa andra sorts, andra sätt att undervisa på.

ANNA-KARIN: Ja, jag tänker, jag brukar tänka som min goda specialpedagogkollega och vän Raul Elebring som har skickat med mig: "Varen icke förfärad, var nyfiken." Det tycker jag är så himla bra.

HELENA: Ja, och det, alltså det här är, det här är verkligen spännande och roligt. Och när man ser att lärare börja jobba mer visuellt på olika sätt, ja men då kan de upptäcka hur eleven börja kunna tänka logiskt och utveckla sina resonemang. Och de kan resonera visuellt i stället för verbalt. Men för oss som mest pratar så kan det vara lite svårt att se ibland. Det är ju det. Men det är väldigt intressant och det är roligt. Och jag måste säga inte minst för eleverna, för, för de växer i det här.

ANNA-KARIN: Ja men liksom att de får... Jag tycker det är så viktigt att eleven får vara delaktig i sin egen kunskapsutveckling och få hjälp med att syn-, att man synliggör framstegen. Och det har ju att göra med att man synliggör framstegen för eleven är väldigt viktigt därför att man ska vara medveten om att de exekutiva funktionerna är inte utvecklade hos barn. Det sker ju en stor, alltså de funktionerna som sitter, vd:n här framme i frontalloben, den är ju inte fullt utvecklad. Den är färdig, den genomgår ju en enorm utveckling under tonåren fram tills vi är tjugofem. Och då kan man vara lite här och nu och här och nu i sitt

tänk, speciellt om man har svårigheter. Och då är det viktigt att man som pedagog kanske visuellt tydliggör och visar på kunskapsutvecklingen. Kanske också visar på, för det visar ju Fredrik Zimmermans forskning, att de här eleverna som har svårt att lyckas i skolan, de behöver hjälp med att synliggöra kanske då hur de har gjort tidigare för att problemlösa. För att det är så lätt att man tänker att jag kan inte. Så att man måste liksom, det har att, mer att göra med det icke-verbala arbetsminnet. Att man får hjälp med att skapa en röd tråd bakåt så man synliggör, dels får en röd tråd, vart var jag? Vart är jag nu? Men också får hjälp med att gå tillbaka i tid och rum med att har jag stått inför ett liknande problem tidigare? Hur gjorde jag och hur kändes det för mig? För genom på det sättet, genom att öppna den dörren så kan man liksom få hjälp med att hantera det vi står, den uppgiften jag står inför nu och veta hur man ska lösa den framåt. Och sen så visuellt, jobba med visuell tydliggörande pedagogik så att eleven får syn på sitt eget kunskapande, får syn på hur den har problemlöst tidigare. Det är så otroligt spännande och intressant.

HELENA: Det är det. Man går ju i gång på det här. [skratt] Just att, att, att visa sammanhanget för eleven. För de kan ofta fastna liksom i, i lite för mycket här och nu.

ANNA-KARIN: Ja, och i detaljer.

HELENA: Ja, precis. Så visa på den röda tråden som du säger och på sammanhanget. Sen så måste man bara komma ihåg också att många automatiskt tänker att, men har man språkstörning, då är man också automatiskt

starkare visuellt. Så behöver det inte alls vara. Ofta har skolorna jobbat på bra med visuellt stöd, men det, de ser inte den effekten man skulle förvänta sig. Och där blir min uppgift då att se men vilken sorts bilder är det som är lätt att avläsa för den här eleven? Och det kan vara, det kan skilja sig ganska mycket. Det kan vara naturtrogna foton som funkar bäst för en elev och för en annan så kan det vara stiliserade svartvita bilder som funkar bäst. Och bara en sådan skillnad kan göra stor skillnad i undervisningen.

SARA: Har ni några råd till de som jobbar i skolan, om det är skolpsykologer eller andra, som tycker att det är svårt att göra sådana här utredningar? Hur ska de göra och vart kan de vända sig?

ANNA-KARIN: Det är viktigt att fundera över liksom vad man själv tycker man gör som skolpsykolog. Vad är det jag gör bra nu? Vad vill jag fortsätta med? Vad behöver jag faktiskt utveckla och förbättra? Jag brukar tänka också, som jag också fick med mig från min kollega Raul, som jag haft en del föreläsningar med. Det var först när jag förstod att jag inte förstod som jag började förstå att jag kunde förstå. Jag tror att man behöver det som skolpsykolog behöver du vara påläst kring styrdokumentet, kring lagstiftningen och råden som reglerar skolans verksamhet, så du förstår ditt uppdrag. Det är en bra bas. Och sen som skolpsykolog, jag brukar tänka att jag är liksom autodidakt pedagog. Jag kan aldrig bli pedagog, men jag jobbar med elever med behov under alla år. Så att jag, jag har känt att jag har behövt då erövra det pedagogiska kunskapsfältet och sätta mig in i forskning. Läs böcker, kring pedagogik och

specialpedagogik. Jag tror att det också är viktigt att man som psykolog också hela tiden försöker. Det händer så mycket inom vårt eget forskningsfält, försöker hålla sig uppdaterad kring relevant forskning. Också att förstå skolan som kultur, alltså management by walking around, vaR med och titta på undervisning, prata med lärare, lär dig kulturen, var nyfiken på hur de jobbar med undervisning och hur de tänker. Man kan läsa litteratur tillsammans. Det håller jag på med ett projekt nu med en pedagog. Vi läser en bok som ADHD in schools, Russell Barkley, som är en tunn bok som är riktat till lärare. Vi diskuterar. Och när det gäller utredningen av intellektuell funktionsnedsättning, då tror jag det gäller att bygga upp en, och alla utredningar, det gäller att bygga upp en klinisk bedömningskompetens. För just intellektuell funktionsnedsättning är en svår utredning och så ställer väldigt höga krav på psykologen. Och det jag tycker har varit värdefullt är att man liksom praoar i den anpassade skolan. Man är med och deltar och träffar elever med olika grader av funktionsnedsättning så man får liksom någon typ av fingertoppskänslighet. Just för det är viktigt utifrån graderingen av en intellektuell funktionsnedsättning. Den baseras i väldigt hög utsträckning på de adaptiva förmågorna, alltså hur eleven kan använda, fungerar i inom olika områden i sin vardag. Vad gäller språkkommunikation och samhällsdelaktighet och ADL-funktioner och sånt där.

SARA: Och ADL står för?

ANNA-KARIN: Ja, det är liksom att man, matsituation, påklädning, toaletthygien och sådana saker.

Oavsett vad du än jobbar med, om du ska bli en duktig terapeut, om du ska bli en duktig organisationspsykolog, en duktig kliniker eller som man jobbar med utredningar. Det är ju ett hantverk att lära sig. Det kräver arbete, det kräver att du får tid att tänka och reflektera. Och jag kan tycka att handledning är jätteviktigt. Jag har ju själv haft handledning av en psykolog, Lena Renström, och jag har säkert haft fyrahundra handledningstimmar från henne för att lära mig det här hantverket. Ja, handledning tycker jag är ett måste. Jag tänker stöd till psykologer i uppdraget, handledning av en specialist, kollegial handledning, gå utbildningar, kurser, ha koll på forskningsläget, läs böcker och läs forskningsartiklar. Så det är väl det jag, mitt råd. Jag vet inte.

HELENA: Det var ganska teoretiska råd.

ANNA-KARIN: Ja.

HELENA: Lite praktiska.

ANNA-KARIN: Gärna, tack.

HELENA: Små ställtips. Jag brukar tänka att jag försöker göra det så lätt som möjligt för den som jag träffar. Och i mitt fall, eftersom jag utreder mest elever med språkstörning, då brukar jag inleda med att säga att vi kommer inte prata så mycket. Mest titta på saker och lösa problem. Och då kan man se att eleven faktiskt slappnar av. Och jag småpratar nästan ingenting alls och håller tillbaka så mycket prat som det bara går. Sen är det ju vissa instruktioner som man måste säga på vissa sätt. Då gör jag ju det så klart. Men det är inte förståelse av instruktioner som ska testas just

då. Så jag vill verkligen, verkligen försäkra mig om att eleven förstår vad uppgiften går ut på. Och sen så vill jag också tipsa om att det går alltid bra att vända sig till oss på SPSM för att bolla med oss inför en utredning eller under en utredning. Hur ska jag, hur ska jag tänka här? Vilka tester ska jag välja och så. Och då har ju vi expertkunskap, särskilt inom funktionsnedsättningarna blindhet, dövhet, dövblindhet och språkstörning.

SARA: Ja men tack, det var ju några konkreta tips. Och jag tänker att det här med att göra utredningar, det är ju verkligen ett hantverk. Och som du nämnde här, Anna-Karin säger, det tar tid att lära sig det här och det får man, det får man bara inse när man ger sig i kast med detta. Men nu är det dags för oss att runda av det här samtalet. Och stort tack till er, det har varit jätteintressant. Och ni har alltså medverkat i podden Lika värde, Anna-Karin Grahn Ekstrand och Helena Reuterdahl.

HELENA: Tack så jättemycket.

ANNA-KARIN: Tack för att vi fick komma. Hoppas att vi kan få ut lite kunskap som andra kan ha nytta av.

SARA: Ja men det hoppas vi. Och till våra lyssnare så vill jag säga gå gärna in på vår webbplats spsm.se. Där kan du läsa mer om våra specialpedagogiska utredningar. Och sådana utredningar är en del av det specialpedagogiska stöd som SPSM erbjuder förskolor och skolor. Du kan skicka in en förfrågan där om ett sådant stöd eller så kan du använda vår tjänst Fråga en rådgivare. Tack för att du har lyssnat.

INFORÖST: Tack för att du har lyssnat på SPSM podd
Lika värde. Fler avsnitt hittar du på spsm.se
och där poddar finns.